

Таким образом, проведя исследование, мы пришли к следующим выводам. К моменту прихода Убаши к власти полномочия наместника ханства были серьезно ограничены. Строительство Моздокской линии и принятие части горцев в русское подданство серьезно ограничивали пространство для дипломатического маневра. Участие калмыков в войне против ногайцев и крымцев было вынужденным. Отправление калмыцких контингентов в Грузию вызвало прямое неудовольствие у Убаши. В 1771 г. Убаши принял решение откочевать в Джунгарию и перестал мириться с вассалитетом от русских.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бобров Л.А., Борисенко А.Ю., Худяков Ю.С. Взаимодействие тюркских и монгольских народов с русскими в Позднее Средневековье. – Новосибирск: Новосибирский университет, 2010. – 288 с.
2. Имамов В. Запрятанная история татар [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://protatar.narod.ru/Kitaplar/TatarHistory.html>
3. Ноздрин И.А. Калмыцкое ханство в системе международных отношений в Центральной Азии в XVIII веке: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03 – Всеобщая история. – Барнаул: Алтайский государственный университет, 2007. – 212 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/kalmytskoe-khanstvo-v-sisteme-mezhdunarodnykh-otnoshenii-v-tsentralnoi-azii-v-xviii-veke>
4. Сотавов М.Н. Крымское ханство в русско-турецких отношениях 1700-1783 гг. в свете их влияния на Дагестан: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03 – Всемирная история. – Махачкала: Дагестанский государственный университет, 2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dslib.net/istoria-otechestva/krymskoe-hanstvo-v-russko-tureckih-otnoshenijah-1700-1783-gg-v-svete-vlijaniya-ih-na.html>
5. Таймасов С.У. Башкирско-казахские отношения в XVIII веке. – М.: Наука, 2009. – 344 с.
6. Тепкеев В.Т. Калмыцко-крымские отношения в XVIII веке: дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03 – Всеобщая история. – М.: РГБ, 2006. – 155 с.
7. Трепавлов В.В. Калмыки и Россия в XVII-XVIII вв.: подданные, вассалы, союзники // Калмыки в многонациональной России: опыт четырех столетий. – Элиста: ЗАОРНПП Джангар, 2008. – С. 58-70.

СТАРОДРУКИ В КОЛЕКЦІЇ ВИДАТНОГО СХОДОЗНАВЦЯ ОМЕЛЯНА ПРІЦАКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ МОВ, ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ НАРОДІВ СХОДУ

*Сидорчук Таїсія Михайлівна, керівник Науково-дослідного центру
орієнталістики імені Омеляна Пріцака, кандидат історичних наук
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

В Меморіальній бібліотеці Омеляна Пріцака, яка є структурним підрозділом наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія», зберігається 14 стародрукованих видань XVI-XVIII ст. Своєю тематикою та змістом всі вони віддзеркалюють наукові інтереси видатного вченого XX ст., філолога, історика та сходознавця

Омеяна Пріцака (1919-2006). Три стародруки безпосередньо пов'язані з першими томами *magnum opus* науковця «Походження Русі» [1] і присвячені давньоскандинавському епосу, варязьким династіям тощо. Одинадцять стародрукованих видань відображають сходознавчі студії вченого, котрі фокусувалися на вивченні мови, історії та культури кочових народів Євразії та степових імперій у контексті дослідження історії Східної Європи доби Середньовіччя та утворення Київської Русі.

Хронологічно найдавніша книга під назвою «*De geographia universali*» датується 1592 роком [2]. Автором книги є відомий арабський географ та мандрівник XII ст. Аль-Ідрісі (1100-1165), котрий на замовлення сицилійського короля Рожера II склав карту світу та створив її географічний опис. Книга видана арабською мовою і в перекладі українською назва звучить, як «Книга стомленого у мандрах по областях». Карта та географічний твір були створені Аль-Ідрісі на основі результатів низки експедицій, в тому числі й за участі автора, здійснених до Європи, Азії і Африки [3]. Книга містить опис, різного характеру відомості та топоніміку земель від Марокко до Китаю і від Північної Африки до Скандинавії. Ця книга є першим друкованим виданням праці Аль-Ідрісі, що побачило світ у друкарні Медичі у Римі і з якого були здійснені переклади латинською, французькою мовами у XVII, XIX та XX ст. Протягом століть праця користувалася великою популярністю, а її автор заслужив визнання одного з видатних арабських середньовічних географів. З огляду на вік, примірник у колекції О. Пріцака був власністю низки осіб, про що свідчать власницькі написи на титульній сторінці та маргіналії. До О. Пріцака книга потрапила з колекції його вчителя, видатного сходознавця А. Кримського, рукою якого на берегах книги зроблені власницький напис та переклади топонімів і назв народів та земель українською мовою.

В колекції О. Пріцака зберігаються дві перші, надруковані в Європі, граматики османської мови. Перша з них «*Institutionum linguæ Turcicæ*» [4] належить перу німецького мовознавця та історика Ієроніма Мегізера (са.1554-1618 (1619) і включає розділи про османський шрифт, власне граматику, а також прислів'я та словник. Друга граматика під назвою «*Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones seu Grammatica Turcica*» [5] створена мовознавцем, перекладачем Францішеком Менінським (1623-1698) і має значення цінного джерела інформації про османську мову ранньоновітньої доби. Популярність останньої спонукала австрійського історика, етнографа, мовознавця Адама Франтішека Коллара (1718-1783) підготувати її анотоване перевидання у 1756 р., котре також наявне в колекції О. Пріцака [6]. Ці дві перші друковані граматики османської мови відіграли велику роль в активізації інтересу європейців через османську мову до тюркських мов внаслідок формування потужної держави на сході Європи – Османської імперії.

Історії Османської імперії від її початків і до 1704 р. присвячена книга англійського дипломата в Стамбулі, шевальє Ріко «*Histoire de l'Empire Ottoman*», що вийшла в Гаазі французькою мовою в перекладі з англійської у 1709 р. [7]. Інший стародрук із колекції під назвою «*Herrn Baron von Tott's Nachrichten von den Türken und Tataren*» детально описує різні сторони життя Османської імперії включно з її васалом Кримським ханством XVIII ст. [8]. Книга написана у жанрі спогадів французьким дипломатом і військовим Франсуа бароном де Тоттом (1733-1793), котрий вісім років працював у посольстві Франції в Стамбулі. Автор був також неодноразово в Криму, і тому його описи півострова і життя кримськотатарського народу містять цінний матеріал для істориків та культурологів. Видання ілюстроване гравюрами німецького гравера та видавця Христофа Вайгеля (1654-1725), у видавництві якого цей німецькомовний переклад твору побачив світ у 1787 р.

Книга шведського офіцера, учасника шведсько-російської війни Філіпа Йогана фон Штраленберга (1676-1747) «*Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia*» [9] містить цінний матеріал історичного та мовознавчого характеру в контексті вивчення народів Середньої Азії, Сибіру і Кавказу. Перебуваючи у полоні в Сибіру понад 10 років, автор склав три карти Російської імперії та після повернення на батьківщину створив історико-географічний опис північно-східної частини Азії на базі зібраного ним великого масиву етнографічного, лінгвістичного та картографічного матеріалу. Книга містить також таблицю 32 мов народів Сибіру, Середньої Азії та Кавказу, калмицько-монгольський словник, карту та гравюри із старожитностями описуваних автором народів.

Праця в чотирьох томах французького історика-сходознавця Жана Батиста Дюальда (1674-1743) «*Description géographique, historique, chronologique, politique et physique de l'empire de la Chine et de la Tartarie chinoise*» [10] була першим енциклопедичним виданням в Європі про китайську цивілізацію, здобувши вже у XVIII ст. велику популярність і не втративши свого значення до сьогодні як джерело знань про Китай XVI-XVIII ст.

Основна праця видатного французького тюрколога та синолога XVIII ст. Жозефа Дегіня (1721-1800) «*Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mogols, et des autres Tartares occidentaux*» представлена в колекції О. Пріцака двома виданнями: перше видання французькою мовою, чотири томи в п'яти книгах якого побачили світ у Парижі у 1756-1758 рр. [11] та друге видання у перекладі німецькою мовою, котре було підготовлене мовознавцем, істориком, професором університету міста Грайфсвальд Йоганом Карлом Денертом (1719-1785) і надруковане у цьому ж місті у 1768-1771 рр. [12]. Основою для підготовки цього фундаментального дослідження стали праці китайських авторів і рукописи східного походження з Королівської бібліотеки в Парижі. Результатом

опрацювання великого масиву східних джерел стала створена Ж. Дегинем хронологічно-генеалогічна таблиця китайських володарів.

Отже, стародруковані видання в колекції О. Прицака засвідчують історико-філологічний напрям цієї раритетної бібліотечної збірки. Книги містять різнобічну інформацію про мови, діалекти, історію окремих племен і цілих державних утворень, географію, топоніміку, розселення та переселення окремих народів, адміністративно-територіальну приналежність населених пунктів східних народів у певні історичні епохи, а також про їхні звичаї, релігію та культуру. Крім того, завдяки власницьким написам, маргіналіям, особливостям паперу, ілюстраціям тощо книги містять невичерпний потенціал у контексті вивчення інтересу європейських дослідників до Сходу в цілому та окремих країн і народів, а також у рамках дослідження історії книгодрукування, міграції та побутування книжкової продукції східної тематики в Європі зокрема.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Pritsak O. *Origin of Rus'*. – Cambridge, Mass.: Distributed by Harvard University Press for the Harvard Ukrainian Research Institute, 1981. – 926 p.; Прицак О. *Походження Русі. Т.1.* – К.: Видавництво «Обереги», 1997. – 1080 с.; Його ж. *Походження Русі. Т.2.* – К.: Видавництво «Обереги», 2003. – 1304 с.
2. Al-Idrisi. *De Geographia Universali : Kitāb Nuzhat al-mushtāq fi dhikr al-amṣār wa-al-aqtār wa-al-buldān wa-al-juzur wa-al-madā' in wa-al-āfāq.* – Rome: Medici, 1592. – 326 p. [Electronic resource]. – Mode of access: http://aleph.ukma.kiev.ua/F/M6XSM7X6N3Y1US33BJ1T2NNJCFLFT1FHASXC52H9EB91DNNYH2-00922?func=full-set-set&set_number=096076&set_entry=000001&format=999
3. Крачковский И. *Арабская географическая литература.* – М.: Издательство «Восточная литература», 2004. – С. 281-299.
4. Megiser, Hieronymus. *Institutionum linguæ Turcicæ.* – Lipsiæ, 1612. – 270 p.
5. Meniński, Franciszek. *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones seu Grammatica Turcica.* – Viennæ, 1680. – 220 p.
6. Francisci à Mesgnien Meninski *Institutiones linguæ Turcicæ : 1756.* – 254 с.
7. *Histoire de l'Empire Ottoman.* – A la Haye, 1709. – 351 p. + Introduction. – 48 p. + Table des Matieres. – 24 p.
8. Tott, Herrn Baron von. *Nachrichten von den Türken und Tataren. Erster Theil.* – Frankfurt und Leipzig, 1787. – 312 S.
9. Strahlenberg, Philip Johan Tabbert von, *Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia.* – Stockholm, 1730. – 438 S.
10. Jean-Baptiste Du Halde. *Description géographique, historique, chronologique, politique et physique de l'empire de la Chine et de la Tartarie chinoise.* – A la Haye, 1736. – T.I. – 488 p. ; T.II. – 834 p. ; T.III. – 652 p. ; T.IV. – 606 p.
11. Deguignes, Joseph. *Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mogols, et des autres Tartares occidentaux, &c. avant et depuis Jesus-Christ jusqu'a present.* – Paris, 1756. – T1. P.1. – 471 p.; 1756. – T1. P.2. – 522 p.; 1756. – T2. – 292 p.; 1757. – T.3. – 542 p.; 1758. – T.4. – 518 p.
12. Guignes, Joseph de. *Allgemeine Geschichte der Hunnen und Türken, der Mogols und anderer occidentalischen Tartarn, vor und nach Christi Geburt bis auf jetzige Zeiten.* – Greifswald, 1768. – B.1 – 647 S.; B2. – 616 S.; 1769. – B.3. – 587 S.; 1770. – Genealogisch-chronologische Einleitung. – 564 S.; 1771. – B.4 – 372 S.